

Türkiye'nin 1950'li Yıllarına Mizah Gözlüğüyle Bakmak: Akbaba Dergisi (1952-1960)*

Hasip Saygılı*

Elif Konar**

ORCID: 0000-0002-4841-4785

ORCID: 0000-0002-8347-3932

Öz

1950'li yıllar Türkiye ve dünyada önemli değişimlerin kaydedildiği bir süreç olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya ABD ve SSCB liderliğinde iki kutuplu yeni bir sisteme angaje olmuştur. Bu yeni dünya düzeninde Türkiye'nin tercih ettiği konum ve 1945 sonrası Türkiye siyasetinde yaşanan gelişmeler 1950'li yıllarda Demokrat Parti iktidarında siyasi, ekonomik ve sosyal hayatta Batı'ya dönük, "küçük Amerika" olma hayalleriyle süslü bir çizgiyi beraberinde getirmiştir. İçine sığdırdığı siyasi, ekonomik ve sosyal gelişim ve dönüşümlerle uzun Türkiye tarihinin kısa bir özeti olan Demokrat Parti'nin on yılı bu açılardan incelenmeye değer bir dönemdir. Bu incelemeyi yaparken bir mizah dergisinden yararlanmak ise meselelere daha farklı bir bakış açısıyla yaklaşma imkânı verecektir. Türk mizahında hatırı sayılır bir yere sahip olan Akbaba dergisi 1952'de yeniden başladığı yayın faaliyetlerine Demokrat Parti iktidarı yıllarında aralıksız devam ederek söz konusu yılların siyasi, ekonomik ve sosyal hayatına dair önemli ipuçları vermeyi başarmıştır. Bu makalede de genellikle siyasi yönleriyle ele alınan Türkiye'nin Demokrat Parti iktidarında geçen on yılı Akbaba dergisinin mizahi bakışıyla siyasi, ekonomik ve sosyal her yönüyle ele alınmış ve incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, 1950'ler Demokrat Parti, Mizah, Akbaba

Gönderme Tarihi: 27/03/2021

Kabul Tarihi: 29/05/2021

* Bu makale birinci yazarın ikinci yazarın danışmanlığında "Bir Mizah Gazetesi Akbaba'nın Gözünden Türkiye'de Demokrat Parti Yılları (1950-1960)" adıyla Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

*Prof. Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul- Türkiye, hsaygili@fsm.edu.tr

**Bilim Uzmanı, İstanbul-Türkiye, elif-konar@hotmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

SAYGILI, H. ve KONAR, E., "Türkiye'nin 1950'li Yıllarına Mizah Gözlüğüyle Bakmak: Akbaba Dergisi (1952-1960)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 8, S. 2, 2021, s.589-626.

Looking At Turkey's 1950's With Humor Glasses: Journal Of Akbaba (1952-1960)

Hasip Saygılı*

ORCID: 0000-0002-4841-4785

Elif Konar**

ORCID: 0000-0002-8347-3932

Abstract

The 1950s were a process in which significant changes were recorded in Turkey and the world. After the Second World War, the world engaged in a new bipolar system led by the United States and the USSR. Turkey's preferred position in this new world order and the developments in Turkish politics after 1945 have brought with it a line decorated with dreams of becoming a "little America" towards the West in political, economic and social life under democratic party rule in the 1950s. Ten years of the Democratic Party, which is a brief summary of the long history of Turkey with its political, economic and social development and transformations, is worth examining in these respects. When conducting this review, benefiting from a humor magazine will give you the opportunity to approach things from a different perspective. Akbaba magazine, which has a considerable place in Turkish humor, continued its publishing activities in 1952 during the years of Democratic Party rule and managed to give important clues about the political, economic and social life of those years. In this article, the decade in Turkey's Democratic Party Power, which is usually discussed in its political aspects, is discussed and examined in all aspects of political, economic and social aspects with the humorous view of Akbaba magazine.

Keywords: Turkey, 1950s, Democratic Party, Humor, Akbaba,

Received Date: 27/03/2021

Accepted Date: 29/05/2021

---

*Professor, Fatih Sultan Mehmet University, Faculty of Letters, Department of History, Istanbul- Turkey, hsaygili@fsm.edu.tr

**Science expert, Istanbul-Turkey, elif-konar@hotmail.com

You can refer to this article as follows:

SAYGILI, H. ve KONAR, E., ‘‘ Türkiye'nin 1950'li Yıllarına Mizah Gözlüğüyle Bakmak: Akbaba Dergisi (1952-1960)’’, *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 8, Issue 2, 2021, 2021, p.589-626.

Взгляд на Турцию 1950-х годов сквозь призму юмора: Журнал Акбаба (1952-1960)

Хасип Сайгылы*

ORCID: 0000-0002-4841-4785

Элиф Конар**

ORCID: 0000-0002-8347-3932

Резюме

1950-е годы были периодом значительных изменений как в Турции, так и во всем мире. После Второй мировой войны мир оказался вовлеченным в новую биполярную систему, возглавляемую США и СССР. События в турецкой политике после 1945 года, положение, предпочитаемое Турцией в этом новом мировом порядке во время правления Демократической партии в 1950-х годах, привели в политической, экономической и социальной жизни к прозападной линии, украшенной мечтами стать «маленькой Америкой». Десятилетие Демократической партии, которое представляет собой краткое изложение долгой истории Турции с ее экономическим и социальным развитием и преобразованиями, является периодом, заслуживающим рассмотрения с этих точек зрения. Использование юмористического журнала при написании этого обзора даст возможность подойти к проблемам с другой точки зрения. Журнал Акбаба, занимающий особое место в турецком юморе, вновь начал издаваться в 1952 году, сумел дать важные подсказки о политической, экономической и социальной жизни в годы правления Демократической партии. В этой статье обсуждены и исследованы политические, экономические и социальные аспекты десятилетнего правления Демократической партии.

Ключевые слова: Турция, Демократическая партия 1950-х годов, Юмор, Акбаба

Получено: 27/03/2021

Принято: 29/05/2021

---

*Профессор, Университет Фатиха Султана Мехмета, факультет литературы, исторический факультет, Стамбул- Турция, hsaygili@fsm.edu.tr

**Специалист по науке, Стамбул- Турция, elif-konar@hotmail.com

Ссылка на статью:

SAYGILI, H. ve KONAR, E., ‘‘ Türkiye’nin 1950’li Yıllarına Mizah Gözlüğüyle Bakmak: Akbaba Dergisi (1952-1960)’’, *академическая история и мысль*, Т.8, NO.2, 2021, С. 589-626.

Giriş

Dünya tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olan II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte dünyanın dengesi de değişmiş küresel politikalarda gerek ekonomik yapısı gerekse savaştaki etkinliğiyle ABD ile Hitler Almanya'sının Avrupa'daki yayılışını durdurmayı başararak savaşın sona ermesinde önemli rol oynayan SSCB ekseninde iki kutuplu yeni bir dünya meydana gelmiştir. Bu yeni sistemde savaşa girmemeyi başarabilen Türkiye'nin konumu ise tarih boyunca soluğunu ensesinde hissettiği Rusya'nın yayılmacı politikalarına karşı direnmek ve bu tehdide karşı yeni düzenin bir diğer aktörü olan ABD'nin yanında Batı Bloğunda konuşlanmak olmuştur. 1945 yılında kurucu üyelerinden olduğu Birleşmiş Milletler (BM)'in ardında 1947'de Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB)'a üyelikle başlayan ABD merkezli Batı'da yer alma politikasını 1952'de Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO)'na dahil olarak tamamlayan Türkiye, 1950'li yıllarda hem sosyolojik hem de siyasal anlamda bugünü de etkileyen önemli değişimlere sahne olmuştur.

CHP'den ayrılan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın 7 Ocak 1946'da kurdukları Demokrat Parti'nin dört yıl sonra 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimleri kazanmasıyla 27 yıllık CHP iktidarı sona ermiş ve Türk siyasetinde yeni bir dönem başlamıştır. 1950 seçimlerinden hemen önce seçim sisteminde yapılan değişikliğin bir sonucu olarak çoğunluk seçim sisteminde TBMM'de %85'ten fazla sandalye kazanan DP on yıllık iktidar yılları boyunca Meclis'teki bu üstünlüğünü devam ettirmiş ve CHP azınlıkta kalan bir muhalefet partisi haline gelmiştir.

Demokrat Parti'nin kuruluşunda her ne kadar Celal Bayar'ın liderliğinde hareket edilse de Adnan Menderes'in parti başkanlığına ve Başbakanlığa seçilmesiyle birlikte Menderes'in ülke ve parti yönetimindeki etkinliği de giderek atmış ve liderliği Bayar'dan devralmıştır.

CHP iktidarının son yıllarında İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle giderek artan devlet baskısı toplumsal muhalefeti de beraberinde getirmiştir. İşte bu toplumsal muhalefetten gücünü alan Demokrat Parti ve Menderes'in ilk yılları görece özgürlüklerin, ekonomik ve dini liberalleşmelerin yaşandığı; basın özgürlüğü, antikomünizm, ılımlı laiklik politikalarının¹ hayata geçirildiği yıllar olmuştur. Ancak 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren otoriter bir

¹ Bayram Koca, "Ellili Yıllarda Merkez Sağ: Demokrat Partinin Özgürlük ve İstismar Arasındaki Dini Politikaları", *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, yay. haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 293-319.

çizgiye doğru ilerleyen DP hükümeti ve Menderes'e yönelik muhalefet de giderek artmıştır. Bu durumun sonucu ise Demokratların kuruldukları günden beri İsmet İnönü'nün saygın bir konuma sahip olması dolayısıyla hep güvensizlik duyduğu² ve hükümete yönelik her an bir girişim endişesi taşıdığı ordunun 27 Mayıs 1960 tarihinde yönetime el koyduğunu açıklaması olmuştur.

DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte ekonomide liberalleşme adımları, ABD'den yapılan ekonomik yardımlar, tarım ürünlerinde yaşanan bollaşma, ülke geneline yayılan karayolları ve sanayi yatırımlarındaki artış sayesinde ülke genelinde bir refah söz konusu olmuştur. Bunun yanı sıra 1950'li yıllarda kapitalizm de Türkiye'ye tam anlamıyla bir giriş yapmıştır. Ancak DP hükümetinin ilk yıllarında gösterdiği ekonomik başarılar devamlı olamamış ilerleyen süreçte dış borçlar, cari açık dengesizliği, tarımsal verim düşüklüğü, fiyat artışları, karaborsalar ekonomideki olumsuzlukların göstergeleri haline gelmiştir.

Kapitalizmin ülkeye girmesiyle birlikte 1945 yılından sonra dünya genelinde hızla yayılan Amerikan kültüründen Türkiye de kendi payına düşeni almıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakanı Adnan Menderes'in söylemlerinde kendine yer bulan Türkiye'nin "Küçük Amerika" olma hayalleri bu yıllarda her ne kadar ekonomik alanda olamasa da toplumsal yaşamda bir karşılık bulmuştur. Tanzimat'tan bu yana "modernleşme" ve "batılılaşma" çabalarında olan Türkiye sahip olduğu "doğulu" kültür kodları sebebiyle hep bocalamış, bir ikilemde kalmıştır. 1950'liler de benzer ikilemin yaşandığı bir dönem olmuştur. Amerikan tarzı giyim kuşam, güzellik yarışmaları, otomobiller, Amerikan filmleri, radyonun evlerde başköşeyi alması, rock'n roll'ndan Türk sanat müziğine, halk müziğine kadar uzanan farklı ve yeni müzik anlayışı ile yeni bir kültür atmosferine girilmiştir. Ayrıca kırdan kente göç ve artan gecekondulaşma, hızlı nüfus artışı, yeni yeni yaygınlaşan arabesk kültür, şehirlerde altyapı sorunları gibi yeni toplumsal meseleleri de gündeme getirerek dönemin bugüne de yansıyan sosyokültürel iklimini oluşturmuştur.

Gündelik hayatın birer aynası olan gazete ve dergiler 1950'li yıllarda yaşanan toplumsal ve siyasal gelişmelerin incelenmesine de önemli katkılar sunmuştur. 1952-1960 yılları arasında Yusuf Ziya Ortaç öncülüğünde yayın faaliyetlerini aralıksız sürdüren *Akbaba* dergisi de bir mizah dergisi olarak içinde bulunduğu atmosferi en iyi yansıtan araçlardan biri olmuştur. Sayfalarında siyaset, ekonomi, popüler kültür ve gündelik hayata dair konulara yer veren *Akbaba* gerek karikatürler, -yer yer- fotoğraflar gerekse çeşitli düz yazı ve şiirlerle döneminin aynası olmuştur. *Akbaba*, mizahi üslubu, kendine özgü yayın çizgisi ve edindiği

² Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

deneyimlere dayanarak zaman zaman yaptığı “dün-bugün” kıyaslamalarıyla okurlarının yaşadıkları dönemi anlayabilmelerine yardımcı olmaya çalışmıştır. Bugün ise bizlere hem Türkiye hem de dünya için önemli gelişmelere sahne olan 1950’li yıllara farklı bir açıdan bakabilmek için yardımcı olmaktadır.

1. 1950’li Yıllarda İç Siyasetten Akbaba’ya Yansıyanlar

20 Mart 1952 tarihinde üçüncü döneminin ilk sayısı yayınlanan *Akbaba*’da bu tarihten itibaren yaşanan gelişmeler kendisine yer bulmuştur. *Akbaba*’nın bu ilk sayısında, yayınına ara verdiği süre zarfında ülkede ve dünyada meydana gelen değişiklikler yer almıştır. Nitekim bu sayının kapağında yayını sonlandırırken iktidarda bıraktığı CHP ile muhalefet partisi olan DP’nin hem fiili hem de söylem olarak yer değiştirdiğine vurgu yapan bir karikatür yayınlamış ve tepeden olanları seyreden akbabanın “Allah Allah... Ben görmeyeli bağırınlar değişmiş!..” sözlerine yer vermiştir.

Resim 1.1: 20 Mart 1952 Tarihli Akbaba Dergisinin İlk Sayısının Kapağı.

27 yıllık CHP iktidarına 14 Mayıs 1950 seçimleriyle son veren DP’nin iktidar koltuğuna oturması geniş halk kitleleri tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Parti programında liberalizm ve demokrasi vurguları dikkat çeken DP, hem genel hürriyetler hem de iktisadi düzende liberalizmi benimserken ismiyle müsemma demokrasi ise partinin kuruluş amacı olarak ilan edilmiştir. Nitekim parti programının birinci maddesi “Demokrat Parti... Türkiye Cumhuriyeti’nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve genel

siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadıyla kurulmuştur.” ifadesine yer verilmiştir.³ 29 Mayıs 1950’de Meclis kürsüsünden bir önceki CHP iktidarının icraatlarına getirdiği eleştirilerin yanı sıra refahı artırmak, vergi adaletinin sağlanması, üretim hacmi ve istihdamın artırılması, özel girişimin mümkün olduğunca genişletilmesi, yabancı sermayeyi teşvik, grev hakkının kanunlaştırılması, antidemokratik kanunların kaldırılması,⁴ basın hürriyeti⁵ gibi özgürlükçü vaatleriyle Demokrat Parti ve Menderes Meclis’ten ve milletten geçer not almıştır. Halkın genelindeki bu memnuniyet henüz DP iktidarının ikinci yılında yayın hayatına tekrara başlayan *Akbaba*’nın sayfalarında da kendini gösterir.

“Dört serdengeçti, bir gün Halk Partisi içinde bir bayrak açtılar: Adına Hürriyet Bayrağı dendi... Bu bayrak şehirden kasabaya, kasabadan köye doğru dalgalandıkça, insan kalabalığı da birbirini kovalayan dalgalarla ardi sıra koşuyordu. Meydanlarda o değil otuz yıl tıkanan ağızlarımız, çarpan yüreklerimiz konuşuyordu sanki... 1950 seçimleri, doğusundan batısına, güneyinden kuzeyine kadar zurnalarla dile gelmiş bir halk düğünüdür: Onun mürüvvetini görmekle öylesine coşmuş, öylesine sevinmiştik...”⁶

Oysa 1922 yılında yayımlanmaya başladığı ilk andan beri Erken Cumhuriyet hükümetinin ve devrimlerinin en önemli sözcülerinden bir olan *Akbaba* inkılapların halka benimsetilmesinde önemli bir görev üstlenmiştir⁷. Erken Cumhuriyet iktidarına verdiği destek sebebiyle bir kısım okur kitlesini kaybeden hatta 1931-33 yılları arasında yayınına ara vermek zorunda kalan *Akbaba*, 1933 yılından sonra uğruna kendini feda ettiği hükümetin desteğiyle yeniden çıkmaya başlamış aynı çizgide yoluna devam etmiştir. Yusuf Ziya Ortaç, CHP hükümetine verdiği desteğin kendi deyimiyle yirmi yıllık aptallığının mükâfatını⁸ ise 1946 yılında ortağı ve yakın arkadaşı Orhan Seyfi Orhon’la birlikte CHP milletvekili olarak Meclis’e girmekle almıştır.

CHP milletvekili olarak Meclise giren Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi geçen dört yılda siyasette umduklarını bulamamış üstelik Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile de araları açılmıştı. Demokrat Parti’nin galibiyetiyle neticelenen 1950 seçimlerine yeniden CHP adayı olarak giren Orhan Seyfi seçimi kaybedip büsbütün siyasi çizgisini DP yoluna çevirirken, Yusuf

³ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014, s. 17-18.

⁴ C. Eroğul, *a.g.e.*, s. 87.

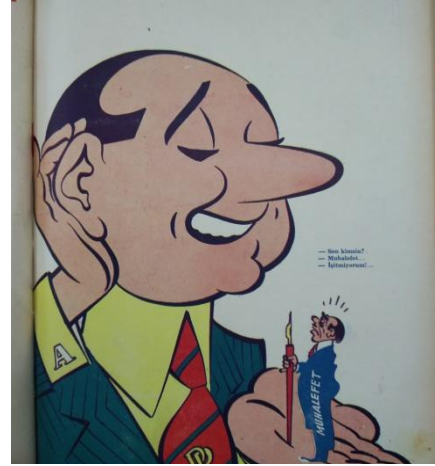
⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, B:5 2.6.1950 O:2, s.124.

⁶ Yusuf Ziya Ortaç, “Bayrak Kimin Elinde”, *Akbaba*, S. 306, 23 Ocak 1958, s. 3

⁷ Çağdaş Yusuf Tokalak, “*Akbaba* Gazetesinin İnkılaplara Bakış Açısı (1922-1939)”, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

⁸ Y.Z. Ortaç, *a.g.e.*, s.157.

Ziya yeniden milletvekili seçilmeyi başarmış ancak gönlü kırık bir şekilde tekrar *Akbaba*'yı çıkarmanın hayallerini kurmaya başlamıştır. İşte *Akbaba*'nın bu iki sahibi hem bu yaşadıklarının etkisiyle hem de DP hükümetinin basın özgürlüğünü destekleyen kanunları ve basın patronlarıyla iyi geçinme, onlara çeşitli iltifatlarla bulunma, gazetelere mali destekler verme gibi hükümet politikalarının etkisiyle *Akbaba*'yı yeniden canlandırmak için kendisine yapılacak mali destek şartıyla muhalefet etmeyi bırakacağını⁹ hükümete bildirmiştir. Böylece *Akbaba*'nın 1952 sonrası yayın politikasında görülen değişiklik ve DP hükümetinin iş başı yapmasını sevice karşılama sebepleri de anlaşılır hale gelmiştir. Ancak *Akbaba*'nın DP hükümetine karşı olan bu olumlu tavrı fazla uzun sürmemiş ve iktidarın ilk günkü çizgisinden uzaklaşmasına paralel olarak olumsuz tarafa yani muhalefet çizgisine doğru kaymaya başlamıştır.

Resim 1.2(Soldaki): 29 Mayıs 1952 Sayı 11. "Bizde Muhalefet" Resim 1.3 (Sağdaki): 1 Temmuz 1954 Sayı 120.

Menderes: "Sen kimsin?" Muhalefet: "Muhalefet" Menderes: "İşitmiyorum!.."

Yukardaki karikatürlerle Başbakan Menderes'e olan desteğini yineleyen ve her fırsatta muhalefeti ölçsüz eleştiri yapmakla eleştiren *Akbaba*'nın aynı yıllarda henüz muhalefette yeni olan CHP ve İnönü'ye karşı tavrı ise oldukça sert olmuştur. Yusuf Ziya Ortaç bir makalesinde CHP'yi Atatürk partisi olmaktan uzaklaşmakla suçlamıştır.

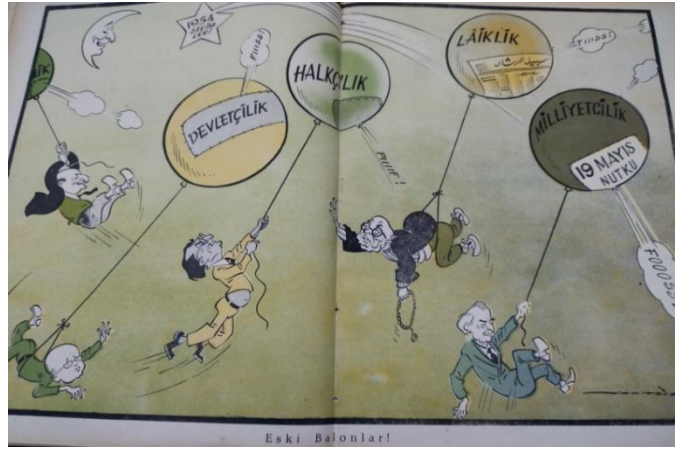
"...1938'den 1946' kadar sizler için Atatürk yoktur. İnanmazsanız posta pullarının üstüne bakınız!.. Banknotların üstüne bakınız!.. Altınların üstüne bakınız!.. Onun hayali bile sizi korkuttu!.. Şimdi onun ellerinde yaşayan

⁹ Yasin Kayış, "Akbaba Dergisi Sahibi ve Başyazarı Y. Ziya Ortaç'ın Adnan Menderes'e Mektupları Üzerine", *Gül Diken Mizah Kültürü Dergisi*, Güz 2006, S.37, s.27-59.

*parti sizin ellerinizde can çekişirken tekrar Atatürk'ü hatırladınız!..
İstiyorsunuz ki onun ölüsü sizin dirinizi kurtarsın!.. Yağma yok!..”¹⁰*

1950 seçimlerine ana ilkelerinde ve tüzüğünde yaptığı liberal değişimlerle giren CHP'nin laiklik, devletçilik, halkçılık ve diğer ilkelerde yaptığı değişiklikler kendisine muhafazakâr bir orta sınıf parti hüviyeti¹¹ kazandırmıştır. Ancak CHP'nin bu yeni kimliği eski milletvekilleri olan Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon'un *Akbaba*'sını memnun etmemiş ve hicvin konusu olmuşlardır.

Resim 1.4: 18 Haziran 1953, Sayı 66. “Eski Balonlar!”

Patlamış balonları tutanlar (soldan sağa) Nihat Erim, Kasım Gülek, Şemseddin Günaltay ve İsmet İnönü'dür.

1950'li yılların ilk yarısında *Akbaba*'nın muhalefete karşı iktidarı desteklediği bu yayın politikasının 1954 seçimlerinden sonra değiştiği göze çarpar. Aynı yıllarda *Akbaba*'da muhalefete ağır eleştirilerle yüklenen Orhan Seyfi Orhon'un ismine de pek fazla rastlamak mümkün değildir. İç siyasete dair derginin bu politika değişikliği Demokrat Parti'nin ilk günkü çizgisinden uzaklaşmasıyla yakından ilgilidir. 1954 seçimlerinin arifesinde ve sonrasında çıkartılan yeni kanunlarla hem muhalefet hem basın hem de üniversiteyi dentim altına alma çabasına giren DP iktidarı ekonomideki kötü gelişle birlikte eleştirilerinde hedefi olmuştur. Bu değişim karşısında Yusuf Ziya Ortaç hükümete şu sözlerle seslenir:

¹⁰ Y.Z. Ortaç, “Atatürk Partisi”, *Akbaba*, 10 Temmuz 1952, S. 17, s.3.

¹¹ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.478.

“1950 yılında tatlı rüyalarla başlayan DP iktidarı, gittikçe ağırlaşan altı yıllık uzun, horultulu bir uykudan sonra, yumruklarını sıkıp gerine gerine ve acı sayhalarla esneye esneye uynadı. Peki ama, sayın baylar, ne oldu meydan nutuklar?”¹²

9 Mart 1954 tarihinde kabul edilen “Neşir yoluyla ve radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkındaki kanun” ile gazeteler ve gazetecilerin ispat hakları ellerinde alınmış, gazete kapatma ve gazetecilere hapis cezalarının¹³ uygulanacağı ilan edilmiştir. 1956 yılında ise iki yeni kanunla 1954 Basın Kanunu daha da ağırlaştırılmıştır. Bu tarihten sonra tutuklu gazeteci sayısı her geçen gün artmış ve 1958 yılına gelindiğinde hakkında tahkikat ve tatkibat yapılan gazeteci sayısı 1000’in üzerenine çıkmıştır.¹⁴ *Akbaba*’da basının içinde bulunduğu durum şu şekilde ifade edilir:

“Elimde istatistik yok ama, kalemin işlediği suç bıçağın işlediği suçtan geri kalmıyor sanırım! Türkiye’de ne kadar gazeteci vardır, bilmiyorum. Ama galiba içeridekiler dışarıdakileri geçtiler! Her hapse giren gazeteci suçsuz mudur? Değildir elbet. Ama, her hapse giren gazeteci, ucuz, pahalı, az çok kahramandır.”¹⁵

Resim 1.5:16 Şubat 1956, Sayı 205.

Resim 1.6: 1 Mart 1956, Sayı 207.

Nasreddin Hoca: Galiba Benim Başıma Geleni Bilmiyor! (Menderes) Merhumu Nasıl Bilirsiniz?

¹² Y.Z. Ortaç, “Sabah Şerifleriniz Hayır Olsun!..”, *Akbaba* 7 Aralık 1955, S. 195, s. 3.

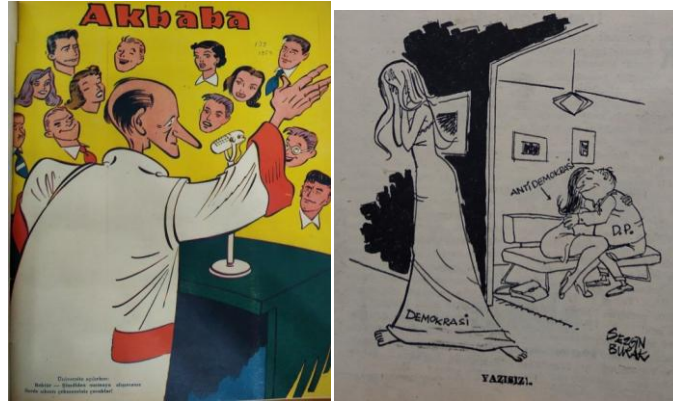
¹³ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s.184.

¹⁴ Önder Deniz, “Demokrat Parti Döneminde Tutuklu Gazeteciler Sorunu”, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, Autumn I 2018, s. 435-446.

¹⁵ Y.Z. Ortaç, “Biz Gazeteciler!”, *Akbaba*, 25 Aralık 1958, S. 354, s.3.

Demokrat Parti hükümetinin üniversitelerle olan ilişkisi de basın ile olan ilişkisine benzer bir yol takip etmiştir. DP, kuruluşunda parti programında üniversitelerin bilimsel ve idari özerkliğe sahip olmaları gerekliliğine¹⁶ yer vermiş, iktidara geldikten sonra ise üniversitelere özerklik tanıyan kanunu kabul etmiştir. Ancak hükümeti kurduktan yaklaşık üç yıl sonra, 1953 yılında üniversite profesörlerinin siyasetle uğraşmalarını yasaklayan kanunu çıkartmıştır. Aynı şekilde 1954 seçimlerinden sonra profesör ve yargıçların emeklilik yaşlarıyla ilgili yeni yasa ve Milli Eğitim Bakanına üniversitelere müdahale hakkı tanıyan yeni kanunlarla üniversitelerin özerkliği de alt seviyeye indirilmiştir. Tüm bu gelişmeler üniversite ve iktidarın arasının giderek açılmasına sebep olmuştur. Yusuf Ziya Ortaç iktidarın üniversitelere yönelik bu tedbirlerini korkunç bir sükût olarak yorumlar.

“Üniversiteler susacak: Dilsiz gibi, sağır gibi, heykel gibi, ağlama duvarı gibi susacak! Ya kim konuşacak? Oy vurguncusu politika kargaları mı? Dili tutulmuş, çeneleri kilitlenmiş, başı kitapların yastığında uyuyan bir Üniversite karşısında bütün memleket, Abdülhak Hamit’in mezar sessizliği içinde kopardığı çığlıkla ürperir: Yalnız bu derin sükût dinsin!”¹⁷

Resim 1.7(Soldaki): 11 Kasım 1954, Sayı 139. Üniversite Açılırken Rektör: Şimdiden Susmaya Alışsınız İleride Sıkıntı Çekmezsiniz Çocuklar!

Resim 1.8 (Sağdaki): 17 Eylül 1957, Sayı 292.

Tekrar siyaset sahnesinin merkezine dönecek olursak 1954 seçimlerinin de CHP için hezimetle sonuçlanmasıyla birlikte gelecek seçimler için çare arayışları başlamıştır. Bu süreçte halk toplantılarını daha da önemseyen İnönü'nün “Halkla temas maksadıyla daha sık

¹⁶ C. Eroğul, a.g.e., s.9.

¹⁷ Y.Z. Ortaç, “Korkunç Sükût”, *Akbaba*, 2 Şubat 1956, S. 203, s.3.

seyahat etmek benim için vazife olmuştur.” sözünü¹⁸ parola edinen CHP’de Kasım Gülek ve İsmet İnönü’nün yurt gezilerine DP’nin gölgesi düşmüştür. 1956 yılında kabul edilen “Toplantılar ve Gösteri ve Yürüyüşleri Hakkında Kanun” ile seçim dönemi propaganları hariç her türlü açık hava toplantıları yasaklanmıştır¹⁹.

Daha Kasım Gülek’in Isparta İl Kongresi’nde polis tarafından kürsüden indirilmesi olayında tepkisini “Evet, Hayır!” başlıklı yazısıyla koyan Yusuf Ziya Ortaç, iktidara, yaptığı iyi şeyleri nasıl desteklediyse, şimdi de aynı tonda eleştirdiğini söylemekten kaçınmamıştır.

Takip eden yıllarda da *Akbaba* dergisinde CHP toplantılarında yaşanan gerilimler ve İnönü’ye karşı saldırılar geniş yer bulmuştur. 1957 seçimlerinden sonra daha da şiddetlenen iktidar-muhalefet mücadelesinde etkisiyle DP tüm hatlarıyla muhalefeti bastırmaya çalışırken resim 1.8’de olduğu gibi *Akbaba*, demokrasi vaatleriyle iktidara gelen DP’nin antidemokratik uygulamalarını gündemine taşımış ve eleştirmiştir.

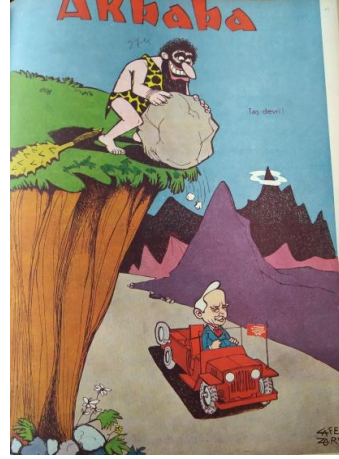
1950’li yılların son döneminde CHP ve İnönü’ye destek de giderek artarken Uşak ve Kayseri’de yaşanan gelişmeler İsmet İnönü’yü Yusuf Ziya Ortaç’ın tabiriyle sınırlarının dizginini bırakmış Demirkıratlar’ın yarattığı bir kolu doğuda bir kolu batıda, bir ayağı güneyde, bir ayağı kuzeyde bir masal devini haline getirmiştir. Eskinin istenmeyen hükümeti artık yeni bir kurtarıcı olarak kabul görmeye başlamıştır.

*“Seçimlere kadar sürecektir bu yüksek gerilim ortamında yirmi altı milyon seyirci, bütün hınçları öfkeleri gazapları üstüne çeken İnönü’yü, gök gürültüleri, şişek parıltıları arasında saçları bulut bulut bir esatir ilahı gibi hayretle ve hayranlıkla seyredecektir.”*²⁰

¹⁸ Süleyman İnan, “ ‘Sakit’ İnönü –Muhalefette İsmet İnönü”, *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, s. 249-265.

¹⁹ C. Eroğul, *a.g.e.*, s. 184.

²⁰ Y.Z.Ortaç, “Sinir Savaşı”, *Akbaba*, 14 Nisan 1960, S.422, s. 3.

Resim 1.9 (Soldaki): 25 Eylül 1958, Sayı 341. Paşam Eğleniyor! “İnönü: Biz İzmir’e Girdiğimiz, Zaman Boynumuzda Halifenin İdam Fermanı Vardı. Bu Tehditler Bize Eğlence Gelir”.

Resim 1.10 (Sağdaki): 14 Mayıs 1959, Sayı 374. Taş Devri!

İktidar, muhalefet, basın ve üniversite arasında hat safhaya ulaşan gerginliklere DP iktidarı yıllarında saygın konumlarını ekonomik yetersizlikler sebebiyle kaybeder hale gelen ordunun iktidara karşı biraz daha tavır alıp zaten saygı duydukları İnönü’nün partisi CHP’ye yaklaşması eklenince 27 Mayıs’ın ayak sesleri duyulur hale gelmiştir. 1959 yılına gelindiğinde muhalefetin ordu ile ilişkilerini araştırmak üzere geniş yetkilere sahip Tahkikat Komisyonu’nun kurulması bardağı taşıran son damla olmuştur. İstanbul ve Ankara’da başlayan öğrenci gösterileri, alınan sıkıyönetim kararları, Menderes ve İnönü’nün meydanlardaki söylemleri, ordu içindeki gizli tertipçileri harekete geçirmiş ve 27 Mayıs’ta ordunun yönetime el koyduğu açıklanmıştır. Bundan sonra yaşanan gelişmeleri sayfalarına taşıyan *Akbaba* için 27 Mayıs yeni bir bayram olarak nitelenmiş, DP iktidarıyla yüzleşme dönemi başlamıştır.

Demokrat Parti iktidarının sonu olan 27 Mayıs’ı, tıpkı on yıl önce iktidara gelirken yaşadığı sevinçle karşılayan Yusuf Ziya bu günü bir bayram olarak değerlendirmiş, DP’nin on yılını *Gençliğe Hitabe*’ye atıfta bulunarak gaflet ve dalalet hatta hıyanet içinde olarak tasvir etmiştir²¹. DP iktidarında geçen zorlu yayıncılık faaliyetlerini ise “*Bu Kalem Neler Çekti!*” başlığıyla anlatmış yazmanın okumak kadar kolay olmadığına bahsetmiştir. İktidarın düşüşünü ise

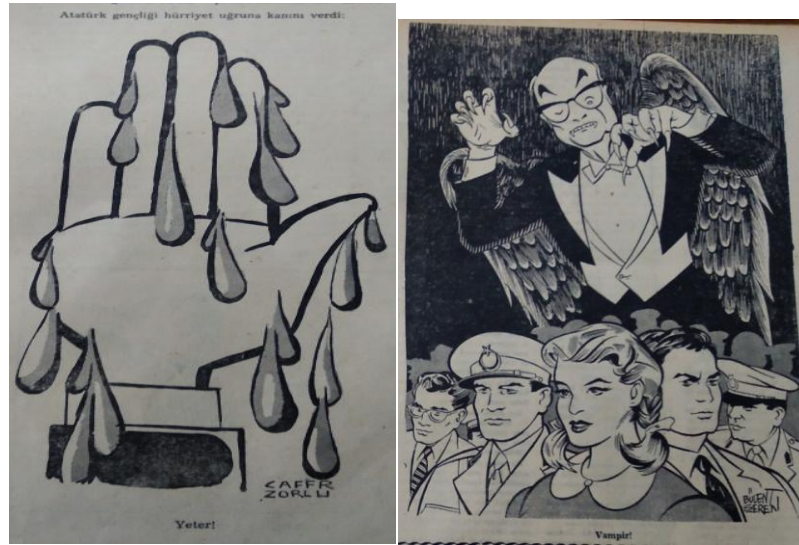
“Neden mi düştüler?.. Nasıl mı düştüler?.. Gazetecileri hapselere tıkan,
Üniversite gençliğini kurşuna dizen, ilim adamlarımıza hocalarımıza, sarhoş

²¹ Y.Z. Ortaç, “İki Bayram”, *Akbaba*, 9 Haziran 1960, S. 430, s.3.

sofrasından: Kara cübbeli kuklalar!.. Diye bağırın bir kara ağızlılar, kara vicdanlılar çetesi düşmez de ne olur?..”²²

diyerek son yıllarda yaşanan gelişmelere dikkat çekerek açıklamıştır. Bu dönemde *Akbaba* sayfalarında DP ve Menderes’in iktidar yıllarında yayınlanamayan Aziz Nesin başta olmak üzere diğer yazarların yazılarına, o günlere ait hatıraların anlatıldığı anekdotlara yer verildiği görülmüştür. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer değişiklik ise sekiz yıl boyunca *Akbaba* sayfalarında bir kez bile karikatürüne yer verilmeyen Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın karikatürlerine yer verilmesi olmuştur.

Resim 1.11: 9 Haziran 1960, Sayı 430.

Resim 1.12: 7 Temmuz 1960, Sayı 434.

“Atatürk gençliği hürriyet için kanını verdi.”

2. 1950’li Yıllarda İktisadi Hayattan Akbaba’ya Yansıyanlar

Demokrat Parti’nin on yıllık iktidarı boyunca ekonomide yaşanan gelişmeler siyasi ve toplumsal hayatın da belirleyicisi olmuştur. Nitekim liberal iktisat parolasıyla yola çıkan DP’nin tarıma dayanan ve özel sektörü geliştirmeyi amaçlayan ekonomi politikasının diğer ayağını ise II. Dünya Savaşı’nın ardından Marshall Planı çerçevesinde dahil olunan, ABD merkezli kapitalist pazar ekonomisi ve dış yardımlara dayalı kalkınma hamleleri oluşturmuştur²³.

DP’nin iktidara geldiği ilk yıllarındaki iktisadi manzara beklentilerin çok üstünde bir sonuç verince toplumsal tabanda gördüğü destek de bir hayli artmıştır. Amerikan yardımları,

²² Y.Z. Ortaç, “Kara Cübbeliler”, *Akbaba*, 16 Haziran 1960, S.431, s.3.

²³ Y.Z. Ortaç, a.g.m.

tarım alanında yapılan yatırımlar, hava şartlarının elverişli olması, tarımsal üretimin ve ihracatın artmasını, son tahlilde tarımın milli gelirdeki payının %40 seviyesine yükselmesini²⁴ sağlamıştır. Ancak ekonomideki bu iyi gidiş 1953 yılından sonra hava koşullarının değişmesi ve Amerikan yardımlarının eskisi gibi olmaması dolayısıyla olumsuz yönde seyretmeye başlamıştır.

1950'lerin ikinci yarısından itibaren iktisadi alanda görülen bu kötü gidiş neticesinde dış borçlanma, cari açık, devalüasyon, enflasyon, vergi artışı, fiyat artışı, karaborsa, istifçilik, işsizlik hat safhaya ulaşmış ve DP iktidarı için sonun başlangıcına giden yolda bir darbe de ekonomiden gelmiştir. İlk yıllarda gördüğü destek giderek yerini eleştirilere bırakmıştır.

Akbaba'nın hükümete karşı sergilediği tutumda siyasi hayattaki gelişmeler kadar ekonomideki olumlu ve olumsuz tabloların da etkisi olmuştur. Henüz 1950'lerin başında ekonomik büyümenin yanı sıra artan hayat pahalılığının bir nebze görmezden gelinebilir olduğunu ifade eden Yusuf Ziya Ortaç, ülkedeki genel manzarayı da şu şekilde tasvir eder:

“Eşya fiyatı yükseldi, para değeri alçaldı, şöyle böyle, ama, üç buçuk yıl içinde memleket bünyesinde böyle bir serpilme, böyle bir fişkırmaya görülüyor mu? Otomobiller sokaklara sığmıyor... Yolcular, trenlere, vapurlara sığmıyor... Gemiler limanlara sığmıyor... Traktörler tarlalara sığmıyor... Öğrenciler, okullara sığmıyor ve milli gelir bankalara sığmıyor! Sabahleyin elimize aldığımız –partiler dışı- gazeteye bakıyoruz: Çimento fabrikasının temeli atılıyor. Akşam üstü göz gezdirdiğimiz gazetede bir başka tören: Şeker fabrikasının temeli atılıyor!..”

*Üç buçuk ay içerisinde serpilene iki çocuğumuzun yeni masrafları karşısında nasıl sevinçli bir sendeleme geçirirsek, üç buçuk yıl içinde fişkıran bu hayaller üstü bu istihlal ve istihlak bolluğu, bu kalkınma karşısında da elbet bir muvazene aksaması olacaktı.”*²⁵

Ancak üç buçuk yılda yaşanan bu serpilmeye rağmen 1950-53 yılları arasında tarım ve özel sektörde görülen refah artışı memurlar ve maaşlı çalışanlar için görece yetersiz kalmıştır. Bu duruma piyasa fiyatlarındaki artış da eklenince *Akbaba*'nın ekonomi haberleri genellikle memur ve işçi sınıfının ekonomik kaygılarını ve piyasadaki yokluklar ile fiyat artışlarını tartışır hale gelmiştir.

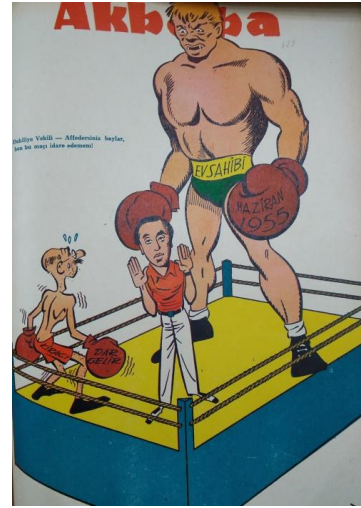
²⁴ Korkut Boratav, “İktisat Tarihi (1908-1980)”, *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Yayın Yönetmeni Sina Akşin, Cem Yayınevi, t.y, s. 265-353.

²⁵ Y.Z. Ortaç, “Serpilme”, *Akbaba*, 12 Ekim 1953, S. 87, s. 3.

Köyden kente hızlı bir göç dalgasının kaydedildiği 1950’li yıllarda İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde konut sıkıntısı ve beraberinde gelen bir kira sorunu dönemin başlıca tartışma konularından biri olmuştur.²⁶ Hem kiracı hem ev sahipleri açısından önemli bir mesele olan kira artış oranlarının üzerindeki kontrolü sağlayan kira kanunu tekrar gündeme gelmiş ancak Meclis tarafından 1955 yılına ertelenmiştir²⁷. *Akbaba*’nın bu kira tartışmalarında iki tarafı da anlama gayretinde olduğu göze çarpar.

Resim 2.1: 23 Nisan 1953, Sayı 58.

Resim 2.2: 31 Ağustos 1954, Sayı 129.

“Ev sahiplerine toptan kızanlardan, kiracılara toptan acıyanlardan değilim. Öfkemi ve merhametimi tam hedeflerine isabet ettirmek için, düşünürüm: Hangi ev sahibi, hangi kiracı?”

Karagümrükte üç odalı ahşap ve harap bir evceğizin bir odasında dört nüfuslu ailesini barındırıp, iki odasını 28 lira 35 kuruştan kiralamış, eline ayda seksenbeş liradan fazla geçmeyen dul kadına acır mısınız, kızar mısınız? Ev akar, kokar ve tamir görmediği için, içindeki zavallıların vücutlarıyla yarış edercesine her gün biraz daha harap olur. (...)

Bir de Harbiyedeki Emlak caddesinde, denize bakan lüks apartımanların bir dairesini ayda beş yüz liraya tutan kiracıyı düşününüz. Aylık kazancı iki bin üç bin liradır. Bir spor otomobili vardır. Yazın genç ve

²⁶ Sedef Bulut, “Milli Koruma Kanunu Çerçevesinde Türkiye’de Kira Denetimi Meselesi (1940-1960)”, *Belgi Dergisi*, C.2, S.20, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2020/II, s. 2627-2656.

²⁷ S. Bulut, a.g.m., s. 2627-2656.

güzel karısını yanına alıp arabasıyla Avrupa seyahatine çıkar. Onun hizmetçisi bile, Karagürükteki ev sahibi kadınçağzın yanında prenses gibidir. (...)

“Hain ev sahibi, domuz ev sahibi” dedikleri zaman Karagürükteki ev sahibini düşünürüm. “Zavallı kiracılar” dedikleri zaman da Emlak caddesindeki apartımanın kiracısı gözümün önüne gelir.”²⁸

Dar gelirli vatandaşlar için kira kadar önemli bir diğer mesele de enflasyon, karaborsa ve etiket fiyatlarına her gün bir yenisi eklenen zamlar olmuştur. *Akbaba*'da ekonomik ve gündelik hayata dair en sık rastladığımız içerikler de bunlarla ilgilidir. İstanbul ekseninde ekonomik bir perspektif çizen *Akbaba*'da piyasayı denetleme konusunda yetersiz kaldığı düşünülen Vali ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay bir hayli eleştirilirken hükümet de kendine düşen eleştirilerden nasibini alır.

Resim 2.3: 2 Temmuz 1953, Sayı 68. “Mevsim Eğlencelerinden Yüzme Yarışı”.

Resim 2.4 (Soldaki): 17 Eylül 1953, Sayı 79. “Bakkal Züğürtleyince: Şu Eski Defterleri Biraz Yoklasak!..”

Resim 2.5 (Sağdaki): 1 Ekim 1953, Sayı 81. “Milletler Arası Pahallık Yarışında Menderes: İkinci Geldim!...”

²⁸ Y.Z. Ortaç, “Ev Sahibi ve Kiracı”, *Akbaba*, 12 Haziran 1952, S. 13, s. 3.

Resim 2.3'te bakkal, kasap ve manavın dargelirliye doğru olan yarışının hakemi olarak gösterilen İstanbul valisi ve belediye başkanı Fahrettin Kerim Gökay ile Resim 2.4'te bakkal olarak, Resim 2.5'te ise "pahalılık yarışını" en önde tamamlayan bir atlet olarak tasvir edilen Adnan Menderes dergiye göre yaşanan iktisadi sorunların da sorumlularıdır. Resim 2.4'te ayrıca siyasetin bir diğer iktisadi tartışma meselesi CHP mallarının hazineye devri ile ilgili ikinci bir gönderme de söz konusudur.

1950'lerin başında en önemli ihracat malı olan tarım ürünlerinin 1953'ten sonra dış ülkelerde talebinin azalması dış ticarete dengesizlik ve açık, iç piyasaya ise fiyat artışları olarak yansımıştır²⁹. Yusuf Ziya Ortaç, bu duruma "...Evet buğday şimdi kendisi -değil ekmek olmak, hatta baklava olamakla kalmıyor- yüzük oluyor, avize oluyor, çamaşır makinesi oluyor, hatta siyasi, iktisadi, içtimai ne kadar iş varsa hepsine karışıyor!.." ³⁰ diyerek tepki göstermiş; ihracat karşısında yurda giren ithal malların bolluğunu ise şu cümlelerle hicvetmiştir:

"İşte efendim, o kutlu ve mutlu günden beri ³¹ yurdumuz ve yurdaşlarımız eşi, emsali görülmemiş bir bolluk içindedir! Vitrinler dolusu, dükkanlar dolusu avizeler!.. Aman yarabbi bu ne avize saltanatıdır?.. Türkiye 14 Mayıs zenginlerinin köşkleriyle, yalılılarıyla, apartmanlarıyla baştanbaşa donansa bu kadar avizeyi asacak tavan bulunmaz!

Çamaşır makinası, çamaşır makinası, çamaşır makinası!.. Yıkayan mı istersiniz, çitileyen mi istersiniz, sıkıp kurutan, ütüleyip devşiren mi! Cins cins, boy boy, çeşit çeşit... Süpürge, süpürge, süpürge... Vitrinlere süska bacaklı hamarat hizmetçiler gibi kurulmuşlar. Bir ucundan prize taktın mı? kekâ. Taraktörlerle çiftlik sürer gibi dolaş dur odaları!

İşte sevgili okurlarım Bakanlarımızın her toplulukta, her seyahatte, her törende tekrarladıkları bolluk ve refah devri aziz yurdumuzda sahiden açılmıştır.(...) Haaa, diyeceksiniz ki, ya para darlığı, ya kazanç darlığı, ya geçim darlığı?.. E, insaf edin baylar, bu kadar bollukta birazcık da darlık olmuş çok mu?.." ³²

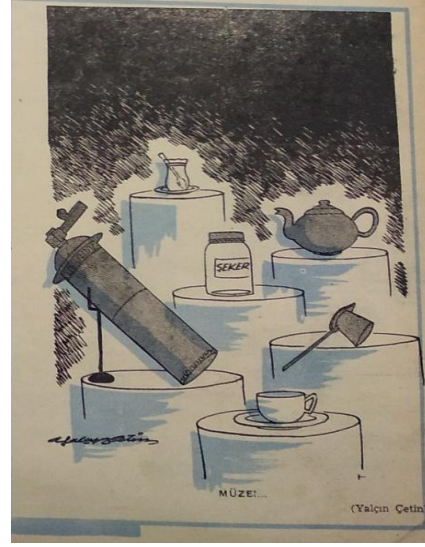
²⁹ K. Boratav, a.g.m., s.265-353.

³⁰ Y.Z. Ortaç, "Çapanoğlu", *Akbaba*, 24 Eylül 1953, S. 80, s. 3.

³¹ 14 Mayıs 1950 seçimleri kastedilmektedir.

³² Çimdik, "Bolluk", *Akbaba*, 14 Ekim 1953, S. 83, s.7.

1954'ten sonra ekonomide görülen kötü tabloyu durdurabilmek maksadıyla DP hükümeti sert tedbirler almaya başlamış, liberal iktisat söylemleri de bir nebze geri plana düşmüştür. İthalata getirilen kısıtlamalar ve 1956'da yeniden uygulamaya koyulan Milli Koruma Kanunu istifçiliği arttırmış, karaborsayı canlandırmış, piyasada temel gıda maddelerinin bulunmasını bile imkânsız hale getirmiştir. *Akbaba*'nın 1952-1960 arasındaki yayınlarının neredeyse tamamında gerek yazılar, gerekse karikatürlerle en sık şikayet edilen konu da bu olmuştur.

Resim 2.6 (Soldaki): 14 Temmuz 1955, Sayı 174. Evin Babası (Tablodaki Meyveleri İşaretle): “Hele Yazı Bununla Geçirelim Çocuklar, Kışa Allah Kerim!..” Resim 2.7 (Sağdaki): 7 Temmuz 1955, Sayı 173.

Piyasadaki ürünleri istifleyip bunları fahiş fiyatlardan satarak artık birer zengin olan karaborsacıların ve fiyatlar altında ezilen memurların trajikomik durumları *Akbaba*'da Milli Koruma Kanunu üzerine yazılmış ironik bir hikâye ile anlatılmıştır:

“Karaborsacılar Kongresi Başkan: Burada hükümetin son kararları karşısında durumumuzu konuşmak, aramızda anlaşmak üzere toplanmış bulunuyoruz. Teklifi olan varsa lütfen kürsüye gelsinler.

Demir karaborsacısı (kürsüye gelir): Harp bittiğinden beri zaten kazancımız azalmıştı. Sıkıntı çekmeğe başlamıştık. Şahsen kendimden misal vereyim. Arkadaşlar! Birbirimizden saklayacak değiliz. İnanınız ki son aylarda kazancım günde beş bin liraya kadar düşmüştü. Bu vaziyet karşısında biz nasıl

geçinebiliriz? İntihar mı edelim? Dilenelim mi? Hele bu son Milli Koruma Kanunundan sonra bize hayat hakkı kalmamıştır.

(...)Nayloncu: Muhterem arkadaşlarımızın da belirttiği gibi, büyük bir sıkıntı içine düşmüş bulunuyoruz. Önce bu buhrandan kurtulmanın çaresini araştırmalıyız. Biz bu hayata katlandıktan sonra ne diye böyle cahil kaldık? Biz de okur, elbet bir memur olurduk. (...)"³³

Ekonomideki kötüye gidişe paralel olarak *Akbaba*'da gözlenen değişim dikkate şayandır. DP hükümetinin ilk yıllarda yaşanan "serpilme"ye karşı hayat pahalılığının bir miktar görmezden gelinebileceğini dile getiren Ortaç, bu defa pahalılık ve yokluğu görmeden edemeyip hükümete yüklenmeye başlamıştır:

"Sabah şerifler hayırlar olsun baylar!

Gözlerinizi açınca ne gördünüz? Altın doksan altı kağıt!... Zeytin dört yüz elli kuruş!.. Eczahane kiralık mağaza!.. Manav, kuyumcu dükkani!.. Bakkal, bak... kal!

Sonra, sigara fiyatları ayarlanmış, vapur fiyatları ayarlanmış, kömür fiyatları ayarlanmış, pamuklu fiyatları ayarlanmış, elektrik, tramvay, tünel, telefon, posta, telgraf, hepsi, hepsi, hepsi ayarlanmış!.. Yalnız ayarlanmayan tek şey kalmış: işlerimiz!.. Peki ama, sayın baylar, ne oldu meydan nutukları?.. Siz iktidara zeytinyağını 575 kuruşa satacağınız diye gelmemiştiniz, değil mi? Siz çivisiz, kalaysız, ilaçsız, kağıtsız, lastiksiz, yedek parçasız, Fizan çölüne dönmüş, bomboş, çırılçıplak bir piyasa yaratmak vadiyle rey toplamamıştiniz, değil mi?.. Siz üç yıl ötesini görmeyen hükümet olur mu demiştiniz, değil mi?

Pekii, ne oldu? Bu ne pahalılık, dedik. Cevap verdiniz: Hayat seviyemiz yükseliyor!.. Şeker yok, kahve yok, bez yok, dedik. Cevap verdiniz: Millet yiyor, içiyor, giyiyor! Üç gün ötesini göremeyen hükümet olur mu, dedik. Cevap... Haaaa, işte buna cevap veremediniz! Fikret'in sesiyle sevinelim:

Evet, sabah olacaktır, sabah olur geceler

Tulû-u haşre kadar sürmez...

Ve sabah oldu, ortalık ışıldı, uyananlar uyandı:

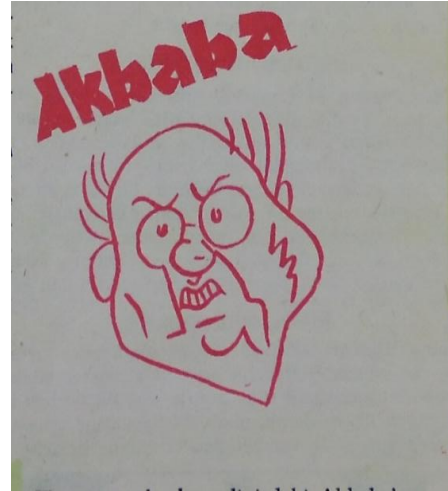
³³ B.E.N., "Karaborsacılar Kongresi", *Akbaba*, 28 Haziran 1956, S. 224, s. 4

Sabah şerifler hayırlar olsun baylar!..”³⁴

Elbette Yusuf Ziya'nın pahalılık ve karaborsa konusunda bu kadar hiddetli olmasının sebebi yalnızca temel ihtiyaçları temin edememekle ilgili değildir. Ekonomiye dair *Akbaba*'da artan eleştirilerin bir diğer sebebi hiç kuşkusuz bu yıllarda yaşanan kâğıt, mürekkep, çinko yokluğundan kaynaklanmaktaydı. Nitekim bir gazete ya da dergi çıkarabilmek için en elzem gereksinimler bunlardır. Basın için zaten yeterince zorlu geçen 1950'lerin ikinci yarısı, araç gereç temininde yaşanan sıkıntılarla bir kat daha artmıştır. Hatta söz konusu yıllarda bazı gazeteler sayfa sayılarını azaltmaya giderek masraflarını düşürmeye çalışmışlardır. Bu dönemde *Akbaba*'nın sayfa sayısında herhangi bir azalma görülmesi de artık iç sayfalarda renkli mürekkepler kullanılmamaya başlanmış ve zamanla gazetenin fiyatı 35 kuruştan 100 kuruşa yükseltilmiştir.

Resim 2.8 (Soldaki): 20 Temmuz 1955, Sayı 171. “Akbaba: Vallahi, Billahi Kuş kurban Edilmez Adnan Beyciğim!..”

Resim 2.9 (Sağdaki): 1 Temmuz 1954, Sayı 120. Kâğıt Yokluğunda Yusuf Ziya Ortaç'ın Tepkisi Resmedilmiştir.

Bir önceki CHP hükümetine yaptığı ekonomik eleştirilere rağmen kendi iktidarının ilk yılları dışında ekonomide beklentileri karşılamamanın uzağında kalan DP hükümeti bu açıdan sıkça eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. Yaşanan ekonomik sıkıntıların halka yansımaları olan zamlar ve yeni vergilere rağmen milletvekillerinin maaşlarında yapılan artış *Akbaba* sayfalarında oldukça eleştirilen bir başka ekonomik sorun olmuştur. Halkı kemer sıkmaya

³⁴ Ortaç, “Sabah Şerifleriniz Hayır Olsun!”, *Akbaba*, 8 Aralık 1955, S. 195, s. 3.

davet eden hükümet ve milletvekillerinin aynı gayreti göstermemesi onları hicvin oklarına maruz bırakmıştır.

Resim 2.10 (Soldaki):22 Mart 1956 Sayı 210. “Çektiklerimiz: Bir Vekâlet İçin Yataklı Cadillac Geldi!”

Resim 2.11 (Sağdaki): 8 Aralık 1955, Sayı 194. “Bir Mebus, Ayda 4000 Lira İle Yaşayamadığını Söyledi. İmdaaat!.. Ölüyoruuum!”

2.1. Ekonomide Dış Yardımlar ve Yabancı Sermaye

Ortaç’ın görülmemiş kalkınma diyarı olarak betimlediği Demokrat Parti’nin iktidar yıllarında Türkiye için en önemli kalkınma kaynağını hiç şüphesiz yabancı sermaye, Marshall yardımı ve Amerika başta olmak üzere diğer devletlerden alınan krediler ve borçlar oluşturmaktadır. İktidarın ilk yıllarında olumlu neticeler veren bu politika ilerleyen yıllarda ise sonuçsuz kalmıştır.

Yabancı sermayenin Türkiye’ye girmesini kolaylaştırmak için 18 Ocak 1954 tarihinde kabul edilen “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” ile ekonomiyi canlandırılma çabaları muhalefet cephesinde tepkiyle karşılanmıştır. Yabancı sermayeyi teşvik kanunu yanı sıra Türk petrollerinin işletilmesi için yabancı sermaye yatırımlarını kolaylaştırmayı amaçlayan Petrol Kanunu, muhalefet cephesinde Lozan’da büyük mücadeleler sonucu alınmış ekonomik bağımsızlığa indirilmiş ağır bir darbe ve kapitülasyonların yeniden canlandırılması olarak değerlendirilmiş ve özellikle İsmet İnönü tarafından ciddi şekilde eleştirilmiştir.³⁵ CHP’nin bu çabası *Akbaba*’nın gözünden de kaçmamıştır.

³⁵ Yaşar Baytal, “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 40, Kasım 2007, s. 545-567.

Resim 2.12: 25 Şubat 1954, Sayı 102.

Akbaba'nın gözünden kaçmayan bir diğer önemli gelişme ise Amerikan yardımlarının artık eskisi gibi yüksek miktarda ve kolaylıkla gelmeyişi olmuştur. 1955 yılının Mayıs ayında ABD'den talep edilen 300 milyon dolarlık kredinin kesin bir dille reddedilmesi³⁶ üzerine ABD'nin tavrı bir anekdotla değerlendirilmiştir:

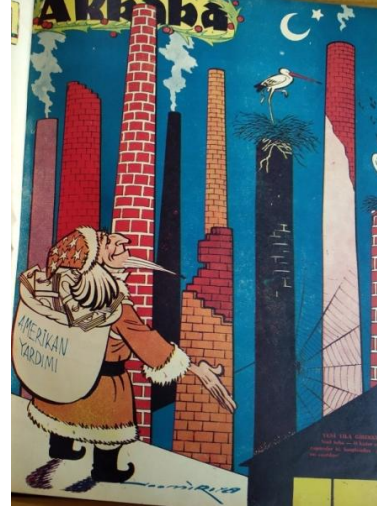
“Vermediler sayın Başvekilimiz vermediler!.. Niçin mi?..

(...)Sıkıntıya düşen eski bir dostu kendisinden birkaç bin altın istemiş. Keyfi kaçan Yusuf Kamil Paşa: Biliyor musun, demiş, para vermek ne kadar zordur? ... Bu kaide değişmez. Devletleri de idare edenler insan değil mi? Şimdi tatlı bir uykudan uyanan kalemler, tek ağızdan aynı parolayı veriyor:

Kemerleri sıkalım!..”³⁷

³⁶ Feridun Cemil Özcan,, “Ellili Yıllarda Türkiye Ekonomisi”, *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, yay. haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 39-67.

³⁷ Ortaç, “Başvekilimize Açık Mektup”, *Akbaba*, 30 Haziran 1955, S. 172, s.3.

Resim 2.13 (soldaki): 30 Haziran 1955, Sayı 172. ABD'den Kredi Talebi Üzerine "Atasözlerinden: Para İsteme Benden" Resim 2.14 (sağdaki): 29 Aralık 1955, Sayı 198. "Yeni Yıla Giderken Noel Baba: O Kadar Çok Yapmışlar ki, Hangisine Gireceğimi Şaşırdım!"

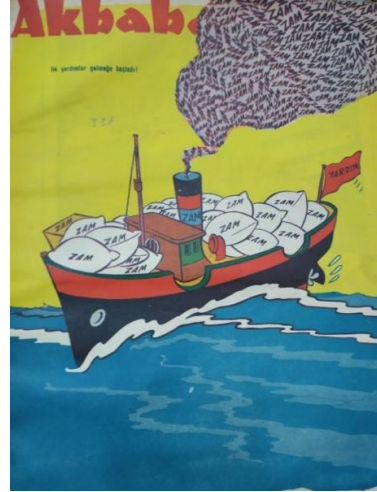
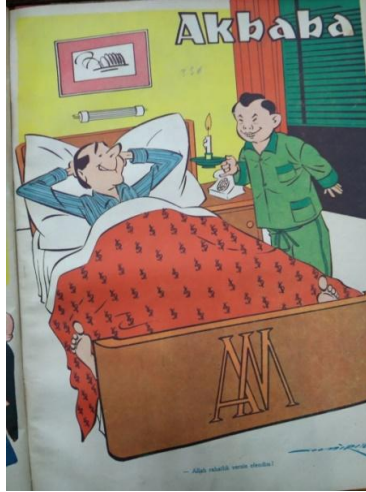
Benzer bir şekilde 1956 yılının Ocak ayında ABD ile yeni bir kredi pazarlığı yaşanmıştır. Bu yılda ABD, Türkiye tarafından kendisinden talep edilen kredi miktarının altında yeni bir yardım yapmayı kabul etmiştir. Ancak bu yeni yardım ülkenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamamanın uzağında kalmıştır.³⁸

Zorlu geçen 1957 seçimlerinden sonra ekonomik istikrarsızlığın getireceği sonuçlardan çekinen DP hükümeti ile ABD, OEEC ve IMF arasında Türk ekonomisinde yeni bir istikrar programı yapılması karşılığında Temmuz 1958 yılında yeni bir fon sağlanması için anlaşmaya varılmıştır. 359 milyon doları bulan yardım sayesinde rahat bir nefes alan DP hükümetinden anlaşma gereği Türkiye için beklenen şey ise 4 Ağustos 1958 Kararları olarak bilinen yeni bir kemer sıkma politikasını uygulamaya koymak olmuştur. Kredilerin azaltılması, kur artışı ve zamlar bu yeni istikrar politikasının sonuçları olarak halka yansıtılmıştır.³⁹ Böylece bir sonraki seçime kadar kendisine hayat alanı bulmayı başaran iktidara nazaran yeni ekonomik yükler altında daha da elizen halk için aynı şeyi söylemek söz konusu yıllar için pek olası görülmemektedir. Nitekim çok geçmeden yaşana 27 Mayıs Askeri Darbesinde halkın genel anlamda tepkisizliğini bu kötü gidişe bir tepki olarak okumak da mümkündür.

³⁸ Özcan, a.g.m.

³⁹ A.g.m.

Resim 2.15 (Soldaki): 21 Ağustos 1958, Sayı 336. Yatağında Huzur İçinde Yatan Menderes'e Maliye Bakanı Hasan Polatkan: "Allah Rahatlık Versin Efendim!" Resim 2.16 (Sağdaki): 4 Eylül 1958, Sayı 338. "İlk Yardımlar Gelmeye Başladı!"

3. 1950'li Yılların Sosyokültürel Hayatından Akbaba'ya Yansıyanlar

II. Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuzlukların geride kaldığı 1950'li yıllar hem Türkiye'de hem de dünya sosyal ve kültürel açıdan uzun yıllar etkisini devam ettirecek yeni bir dönemin kapılarını açmıştır. XIX. yüzyıldan sonra artarak devam eden, yüzü Batı'ya dönük modernleşme hareketlerini Cumhuriyet yıllarında da devam ettiren Türkiye'de, bu sürecin meydana getirdiği değişim 1950'lerde çok daha hızlı olmuştur. Soğuk Savaş yıllarında ABD merkezli ve kapitalist hayata endekli bir dünyada yer almayı seçen Demokrat Parti Türkiye'sinin hedefi de bu ekseninde olmuştur: Her mahallesinde bir zengin olduğu, küçük Amerika olabilmek.

Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde ABD'den çeşitli fon ve yardımlar alan Türkiye'de 1950'lerde görülen kalkınma hamleleri sayesinde nüfus hızla artmış, kırdan kente bir göç dalgası başlamıştır. Bununla birlikte yabancı sermayenin ülkeye girişini teşvik kanunları ve kurulan ABD üsleri sayesinde hatırı sayılır bir Amerikan kültürü de ülkeye giriş yapmıştır.

Nüfus artışı, sanayileşme, göç hareketleri ve kültür ithalatı sonucunda 1950'li yıllar Türkiye'sinde gelenek ve modernin iç içe geçtiği yeni bir toplum yapısı meydana gelmiştir. Giyim kuşam, yeme içme, eğlence, ahlak ve gündelik hayatta 1950'li yıllarda yeni yeni başlayan bu dönüşüm, günümüz popüler kültürünün de zeminini hazırlamıştır. *Akbaba* dergisinin bu dönemde yani 1952-1960 yılları arasında yayınlanmış sayılarına baktığımız

zaman politik ve ekonomik gelişmelerin yanı sıra Türkiye’de toplumsal anlamda yaşanan gelişim ve değişimlerin izi sürmek de mümkündür. *Akbaba* ekseninde sosyokültürel hayata dair bu konuları şehirleşme çabaları, Amerikan ve arabesk kültürü etkisinde gelişen yeni bir toplum oluşumu ve onların sesi hükmünde olan müzik, sinema, radyo alanında oluşan yeni popüler kültür öğeleri ile DP iktidarıyla birlikte liberalizmin toplumsal yansıması olarak yeniden canlanan dini hayat başlığında inceleyeceğiz.

3.1. 1950’li Yıllarda Türkiye’de Şehirleşme Çabaları

Tarımda makineleşmenin arttığı, karayollarının köyleri şehirlere yakınlaştırdığı DP döneminde Türkiye’de köyden kente uzanan yeni bir göç dalgası başlamıştır. Tarım teknolojilerinin gelişimi ve nüfusun artmasıyla birlikte kırsalda iş bulmakta zorlanan kişilerin ekonomik kaygılarla büyük şehirlere yaptıkları yolculuklar hızlı bir şehirleşme hareketini de beraberinde getirmiştir. Şehirlerdeki hızlı dönüşümlere aynı hızda cevap veremeyen yetkililerin bu açıdan başarısız oluşu ise şehirlerde bir takım yeni sorunlara sebep olmuştur.

Akbaba’da söz konusu yıllarda yaşanan kentleşme çabaları İstanbul ekseninde ele alınmış, Vali ve Belediye Başkanı olan Fahrettin Kerim Gökay sürekli göreve davet edilmiştir. Yukarıda ekonomik anlamda dar gelirli vatandaşların korkulu rüyalarından birisi olarak bahsettiğimiz kira ve konut meselesinin toplumsal alana yansıması da gecekondular şeklinde olmuştur. Ev kiralarını karşılamakta güçlük yaşayan alt gelir grupları buldukları boş arazilere önceleri tek katlı, sonradan apartmanlara dönüşecek olan gecekonduları inşa etmeye başlayarak konut sıkıntısını çözmeye çalışmıştır. Bunun sonucu olarak kentlerin etrafında gecekondular oluşmuş, kent içi ulaşım ihtiyaçlarını karşılama görevini dolmuşlar üstlenmiştir. Kentlerin moderniteye uygun olarak gelişen kesimleri ile kendiliğinden gelişen kısımları birbirinden ayrılmış ve kentler ikili yapıya sahip olma sorunuyla karşı karşıya kalmıştır.⁴⁰

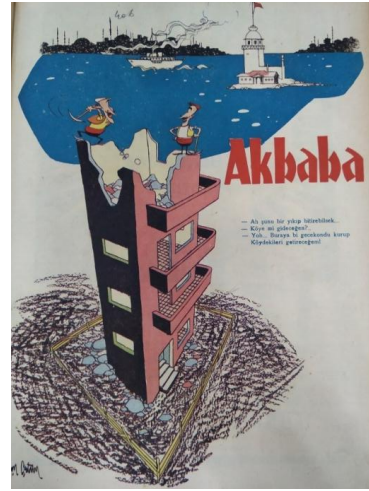
İstanbul’un fethinin yaklaşık 500. yıl dönümü münasebetiyle kaleme aldığı yazısında Yusuf Ziya Ortaç, kentin değişen panoramasını çizmektedir.

“Vatan haritasında: “işte eseri” diye gururumuzun parmağını uzatamayacağımız tek vilayet İstanbul’dur. İstanbul’suz bir Türkiye hayal edebilir misiniz?.. İşte biz on yıldır her sene ama her sene “dokuz yıl kaldı... sekiz yıl kaldı... yedi yıl kaldı diye tembel adımlarla soluya soluya bu güne kadar geldik...”

⁴⁰ İlhan Tekeli, *Modernizm Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 117.

29 Mayıs 1953'te hiçbir meydan yoktur ki, orada birbirimizin yüzüne, Fatih'in torunlarının yüzüne yakışır bir gurur ile bakarak konuşabilelim. Siz söyleyin bana: Kadırgaların indiği şu Haliç bataklığı önünde mi toplanıp konuşacağız? Şu beş milyon liranın iskeleti çürüyen opera binasında mı birleşip konuşacağız? Şu, Türk mimarisinin son örneği olan Yenicamiin huzurunda çömelmiş, suratları iğrenç badanalı, kaldırım sürtüğü binalar çevresinde mi yığılıp konuşacağız?...

Sayın Fahrettin Kerim Gökay, acaba, şehre, manevi irtifadan bakarak, bize: İşte şuradan diyebilir mi?"⁴¹

Resim 3.1 (Soldaki): 28 Mayıs 1953, Sayı 63. "Masallardaki Gibi: 500 Yıl Uyuyan Prenses!.." Resim 3.2 (Sağdaki): 24 Aralık 1959, Sayı 406. "-Ah şunu yıkıp bitirebilsek... -Köye Mi Gideceksin? -Yok... Buraya Bir Gecekondu Kurup Köydekileri Getireceğim!"

Özellikle İstanbul'da yaygın olarak görülen gecekondu mahalleleri, zaman içerisinde seçimlerde gösterdikleri oy potansiyelleri sayesinde popülist bir siyaset aracı haline gelmiştir. Altyapı bakımından yetersiz ve kent planlaması açısından düzensiz bir görünüm sergileyen gecekondu ilerleyen yıllarda getirilen altyapılar ve aflar ile bu yapılar yasallaşmış, şehirlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu dönemin gazetelerinde de sıklıkla tartışılan gecekondu Yusuf Ziya Ortaç'ın gözünde, Yedikule surlarına doğru uzanan toprak çukurlar, teneke barakalar etrafında kaynaşan çocuklar, villalar bölgesi Göztepeleri, Suadiyeleri

⁴¹ Ortaç, "499", *Akbaba*, 5 Haziran 1952, S.12, s.3.

geçtikten sonra başlayan Anadolu köyleri olarak politikada geçer akçe olmuş bir propaganda konusudur.⁴²

Kırdan kente hızlı göç sonucunda bir buçuk milyonu aşan nüfusuyla koca bir köye dönüşen İstanbul'un artan nüfusu ve değişen toplum yapısı da *Akbaba*'nın en çok şikâyet ettiği toplumsal konulardan bir diğeridir.

*"Vapura, tramvaya, tünele bile saygıyla binen o efendiler neslini, şimdi Beyoğlu kaldırımlarında matrak geçenler tanımaz... İstanbul'da durmadan yükselen apartmanlar sayısı kadar bir de kapıcı sınıfı türemiştir: yalnız karısıyla, yalnız çocuklarıyla değil, kendisi yerleşir yerleşmez, köyden kopup gelen irili ufaklı, kadınlı erkekli, soyu sopyuyla..."*⁴³

İstanbul'u, İstanbul olmaktan çıkmış bir şehir olarak niteleyen Ortaç'ın bu şehrin artan nüfusu için Adnan Menderes'e yazdığı açık mektupta İstanbul'un değişen çehresi de anlatılmıştır:

*"... İstanbullu vatandaş, sahici yüzü, sahici kılığıyla köprü üstünde! Kim bunlar? Nereden gelmişler? Nerede oturuyorlar? Ne iş yapıyorlar? Hiçbir şehrin İstanbul kadar, az zamanda çok ve karışık insan baskınına uğradığını sanmıyorum... Siz yarınki güzel İstanbul'u kurmak için caddeler açıyor, betonlar döküyor, eski anıtları onarıyorsunuz. Ama, bu akın durmadıkça İstanbul bir gecekondu tehlikesinden kurtulur mu?... Ben de basın bandosuna katılıp 'Hürriyet, hürriyet, hürriyet' diye bağırayım. Bağırayım ama bu hürriyet, kıyafet hürriyeti değildir. Bu hürriyet, ses hürriyeti değildir. Bu hürriyet gecekondu hürriyeti değildir. Hele İstanbul'u kapıları ardına kadar açık bir yolgeçen hanı yapma hürriyeti hiç değildir."*⁴⁴

3.2. Amerikan ve Arabesk Kültürü Arasında Türkiye

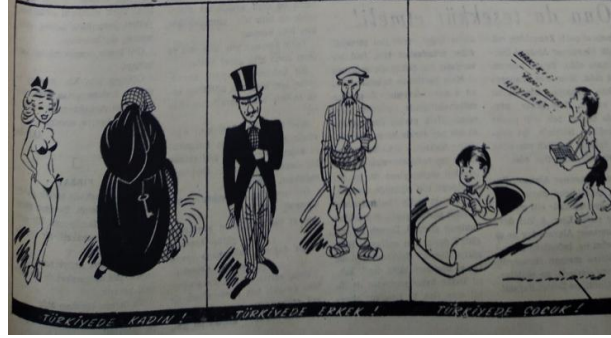
Köyden kente göçle ilişkili olarak büyük şehirlerde görülen bir diğer gelişme de ikili bir hayat tarzı olmuştur. Bir tarafta II. Dünya Savaşından sonra ideal hayat tarzı olarak dünya genelinde yayılım gösteren Amerikan kültürü, diğer tarafta köyünden göçüp büyük şehirlere gelen kitlelerin beraberinde getirdiği gelenekleri önceleri tepki gösterdiği modern kent kültürüyle harmanladığı ve gelenekselle modern arasında yeni bir sentez olarak ortaya çıkan arabesk kültür ekseninde gelişen ifrat ve tefrit arasında yeni, modern bir hayat. *Akbaba*'nın

⁴² Ortaç, "Mağara", *Akbaba*, 15 Ekim 1953, S.83, s.3.

⁴³ Ortaç, "İstanbul Köyü", *Akbaba*, 9 Ocak 1958, S. 304, s.3.

⁴⁴ Ortaç, "Üçüncü Dilekçe", *Akbaba*, 27 Ağustos 1959, S. 389, s.3.

her ikisine de söyleyecek sözleri vardır; nasıl Batılılaşmayı ya da modernleşmeyi yanlış anlayanları eleştiriyorsa ona karşı koymaya çalışanları da eleştirmiştir.

Resim 3.3: 10 Temmuz 1952, Sayı 17. 1950'ler Türkiye'sinde İki Farklı İnsan Tipi.

Akbaba'da bu Amerikan hayranlığı bir hikâye ile hicvedilir. Babasının evindeki eski eşyaları “Amerikan Eşya Müzayedesini” adıyla satışa çıkararak Sati Satılmış, satış günü evindeki kalabalık ve yaşananlar ekseninde Amerikan hayranlığının boyutlarını mizahi bir dil ve biraz da abartı ile gözler önüne serer. Evi dolduran kalabalığa Kroehler imzalı koltuk takımı, Amerikalı mütehasşsın kullandığı plastik yemek odası takımı, ultramatik lamba, Mister Arnold'un yatakları olarak binlerce liraya satılan eski eşyalar için girişilen kıyasıya rekabet karşısında yaşadığı şaşkınlığı kahramanımız şu kelimelerle ifade eder: *...Babamın evinden getirdiğimiz eşyalardan sonra bizim evin kırık dökük eşyaları da gitti. Yalnız eşyalar değil çamaşırlar bile satıldı. Hala evi boşaltmıyorlardı. Kemal bir ara yanıma geldi. Beni banyoya soktu. “Soyun” dedi. “Çabuk soyun! Elbiselerini, çamaşırlarını da satacağım. Sonra gider yenisini alırsınız...”*⁴⁵

Aşırıya varan bu modernleşmenin bir yansıması da moda ve yeme-içme alışkanlıklarında olmuştur. Kadınların “güzelliği” ile plajlarda, günlük hayatın içinde, dergi ve gazetelerde sergilenen bir nesne haline dönüşmesi ve erkek kıyafetlerinin değişmesi, *Akbaba* için kılık ve kıyafet ile ideal olan Cumhuriyet kadını ve erkeği yanında alabildiğine eleştirilmiştir.

“...Zamane gençleri kravatsız, eldivensiz, hatta şemsiyesiz sokağa çıkmazlardı. Şimdi paçası kasıklarda bir şort, kolsuz bir gömlek ve ayağın yalnız tabanını örten bir sandal... Bu anlattığım 1952 modeli erkek kıyafetidir.

⁴⁵ B.E.N., “Amerikan Eşya Müzayedesini”, *Akbaba*, 16 Aralık 1954, S. 144, s. 14-15.

Bakalım geçen seneki bikinilerin bu yıl ne şekil aldığını iki ay sonra plajlarda göreceğiz... ”⁴⁶

Resim 3.4: 22 Ağustos 1952, Sayı 23. “Türk Kadını: İkinizden De Utantıyorum!..”

Yeme- içme alışkanlıklarında görülen değişime tepkisini ise Yusuf Ziya Ortaç şu cümlelerle ortaya koyar:

“Aman Yarabbi, bir, o başında maydanoz zümrüt tacı ile kayık tabağa yaslanmış levrek balığını düşününüz, bir de şu, arasında incecik kaşar peyniri dilimi, hasta derisi gibi sarkan sandviçi... Bir üzeri altın kırmızısı bağlamış baklava tepsisini hayal ediniz, bir de şu, sıhhsiz yüz kadar soluk sütlaçları muhallebileri... Artık günde iki öğün yemeğimiz pırıl pırıl kalaylı tencerelerde pişip, gümüş sahanlarda değil, incecik kâğıtlara sarılmış iki lokma halinde geliyor!”⁴⁷

Toplumsal hayatta gözlemlenen bu değişimin arabesk tarafı ise *Akbaba*'da birkaç yıldan beri akşam karanlığı bastıktan sonra Beyoğlu caddesinde gündüz ışığında hiç görülmeyen, gece ile beraber toprak üstüne fişkırان yüzler, pos bıyıklar, kıllı göğüsler, çarpık omuzlar, meşin ceketler, yırtık mintanlar, pabuçsuz ayaklar, su ve tarak görmemiş saçlar, pırıl pırıl, bileyden yeni çıkmış gözler...⁴⁸ Vapurda, otobüste, sokakta yatanlar, iki kalın parmağın ezdiği kabukları yerlere atan ve yavaş yavaş pençeleşmeye başlayan eller, buram buram tüten sarımsak ve ter...⁴⁹ şeklinde tarif edilmiştir. Ancak burada eleştirilen fakirlik ya da yoksulluk değil insanların bu durumu hayat tarzı haline getirişleridir. Ortaç, *İstanbul'un eskiden de*

⁴⁶ Ortaç, “Hafifliğe Dair”, *Akbaba*, 14 Mayıs 1953, S. 61, s. 3.

⁴⁷ A.g.m.

⁴⁸ Ortaç, “İki Fırsat”, *Akbaba*, 6 Ekim 1955, S. 186, s. 3.

⁴⁹ Ortaç, “Niçin Şaştınız”, *Akbaba*, 3 Kasım 1955, S. 190, s.3.

*fakirleri vardı elbet. Ama, perişanları, ama kılıksızları, ama süflüleri yoktu*⁵⁰. *Dün kaldırırma portakal kabuğu, limon kabuğu, karpuz kabuğu atandan şikâyet ediyorduk. Bugün, hepsi bir yana, göz atandan, söz atandan adım atamaz olduk.*⁵¹ sözleriyle şikâyetinin ne olduğunu ortaya koymuştur.

Türk toplumunun değişim evreleri olan Osmanlı'nın son çeyreğine, Cumhuriyetin ilk yıllarına, Amerikanlaşma ve arabeskleşmenin ilk aşamasına tanık olan Yusuf Ziya Ortaç ve *Akbaba* gazetesi için 1950'li yıllar Türkiye'sinde birey ve toplum algısı kendileri için ideal sayılan Atatürk'ün çağdaş Türkiye çizgisinin çok uzağında kalmıştır. Özellikle ticaret şehri, sanat şehri, servet şehri, üniversiteler şehri büyük İstanbul'un sokakları avareler, gecekonducular, bit pazarları ve çöplerle dolu, insanları ifrat ve tefrit arasında bir kent haline gelişi Ortaç'ı derinden etkiler. Şüphesiz modernleşmenin yanlış anlaşılması, tabana yayılamamasının en büyük sebebi bu dönemde hala Türkiye'deki okuryazar oranının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Bu boşluğu 1950'li yıllarda dolduran ise radyo olmuştur. Okuryazar oranının %50'nin altında olduğu 1950'ler Türkiye'sinde gündemi takip edebilmek için en önemli araç radyodur. Radyo elzem bir ihtiyaç olarak hemen çoğu evin başköşesine kurulmuştur. Radyonun toplumun her kesimine ulaşmada gördüğü bu büyük işlev, siyasetin de gözünden kaçmayıp yeni istasyonlar kurmak suretiyle daha da yaygınlaşmış ve iktidarın propaganda aracı haline gelmiştir.⁵² Radyo, 1950'ler Türkiye'sinde siyasetin dışında değişen müzik algısının da taşıyıcısı olmasıyla birlikte popüler kültürünün ifadesi için önemlidir. Klasik Türk Müziği, Alaturka Müzik, Batı Müziği, mevlit, nutuk derken her yaşta insan için radyo bu dönemde vazgeçilemez bir araçtır. Ancak radyo yayınları da sosyal hayatta yaşanan değişimlerin etkisiyle meydana gelen çok kültürlülüğün nasibini almıştır.

Bu dönemde gerçek anlamda çok sesli hale gelen radyo, *Akbaba*'da bir mizah unsuru haline gelmiştir. Radyonun gündelik hayatta ne denli bir öneme haiz olduğu *Akbaba* dergisinde gündeme dair haberlerin mizahi bir üslupla paylaşıldığı bir köşede "Akbaba Radyosu" başlığı ile tezahür etmiştir.

Demokrat Parti döneminde radyolarda kendine yeniden yer bulan Türk Müziği, bu yıllarda Erken Cumhuriyet devrinde yasaklanmasına bir tepki niteliğinde oldukça popülerlik kazanmıştır. Bu dönemde Türk Müziği, 1970'lerden sonra daha da yaygınlaşacak olan arabesk müziğin ilk şekli olan Alaturka Müzik ismiyle halkın duygu ve tepkilerinin

⁵⁰ A.g.m.

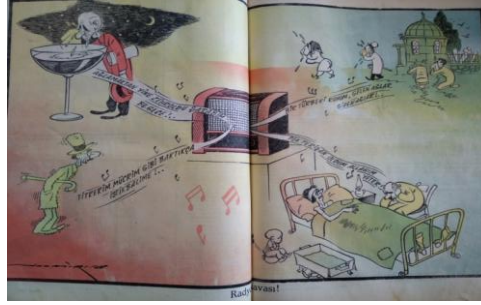
⁵¹ Ortaç, "İsterük", *Akbaba*, 6 Mayıs 1954, S. 112.

⁵² Mehmet Ö. Alkan, "Soğuk Savaş'ın Toplumsal, Kültürel ve Günlük Hayatı İnşa Edilirken...", *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, s. 591-617.

dışavurum aracı olarak kültür sanat hayatının bir parçası haline gelmiştir.⁵³ Ancak Alaturka müzik *Akbaba*'da hoş bir seda bırakmamıştır.

Akbaba için Alaturka müzik insanı uyuşuklaştıran, miskinleştiren, dünyasından bezdiren bir müzik tarzıdır ve yasaklanması gerekir. Milli olmanın uzağında İtrilerin sesiyle bir ümmet müziği olan Alaturka musiki, bu dönemde ise ahları ve oflarıyla kadını erkekten ayıran bir esaret iniltisi halini almıştır.⁵⁴

Resim 3.5: 4 Mart 1954, Sayı 103.

Büyük şehirlerde yaygın bir eğlence aracı haline dönüşen sinema bu yıllarda toplumsal hayatın izdüşümü olarak gelişim aşamasındaki Türk sineması da tetiklemiştir. Tarihi ve gündelik olayları beyaz perdeye taşıyan sinema *Akbaba*'nın radarından kaçmamıştır. Sinemanın 1950'lerde ifade etiği anlamı Yusuf Ziya Ortaç şu şekilde açıklar:

*“Eğer yılda birkaç kere olsun beyaz perde karşısında iki saat geçirdinizse, dünyanın dört köşesi sizin için meçhul olmaktan çıkmıştır. New York'taki Hürriyet Heykelini bizim Kızkulesi, sarışın bombayı, komşumuzun kızı kadar yakın gözlerle tanırırsınız... O yüz kuruşluk biletin bize bir seansta verdiğini kim bilir kaç tren, kaç vapur, kaç uçak biletiyle elde edebiliriz...”*⁵⁵

Evet, dünyayı bu kadar yakına getirerek paha biçilmez hizmetler sunan sinemanın 1950'lere en büyük armağanı ise bir Hint filmi *Avare* olmuştur. *Avare*'nin Türkiye'de bıraktığı izlenimi yine Ortaç'ın kaleminden öğrenmek mümkün olmuştur:

⁵³ Yalçın Tura, “Cumhuriyet Döneminde Türk Musikisi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1510-1516.

⁵⁴ Ortaç, “Alaturka”, *Akbaba*, 25 Ekim 1956, S. 241, s. 3.

⁵⁵ Ortaç, “Sinema”, *Akbaba*, 10 Mart 1955, S. 156, s.3.

Avare bir Hint filminin adıdır. Aylardır Beyoğlu sinemalarında dolaşıp duruyor... Kaldırım şarkıcıları, caddelerde türküsünü satıyorlar: Averamu!.. Maçkalı kızın naylon çiklet çiğneyen ağzında o, küfeci oğlanın ışığında yine o: Averamu!.. Neye tuttu bu film bu kadar?.. Konusu mu pek güzel?.. Artistleri mi iyi muz?.. Nedir?.. Avare neye tuttu diye şaşırıyoruz. Ayol, biz bu filmde kendimize kavuştuk!”⁵⁶

3.4. 1950’li Yılların Dini Hayatından Akbaba’ya Yansıyanlar

Dini alandaki reformlarına ezanı yeniden orijinal diline çevirerek başlayan DP, hem muhalefet hem iktidar yıllarında dini gruplar ve muhafazakâr kitlelerin desteğini arkasına almıştır. Zira bu gruplar Erken Cumhuriyet döneminde hayata geçirilen inkılapların bir neticesi olarak geri plana itilirken, 1950’li yıllarda toplumsal ve siyasal hayatta yeniden görünür olmaya başlamışlardır.

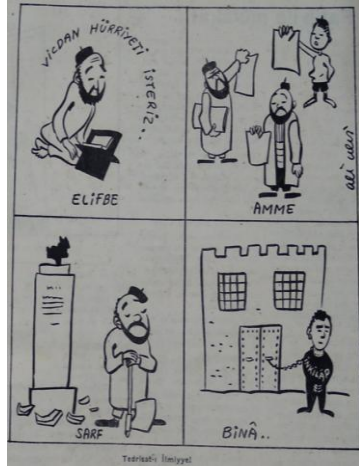
DP’nin iktidar yıllarında popülerlik kazanmaya başlayan dini grup ve tarikatlara *Akbaba*’nın bakışı ise irticayı canlandıran, laikliğe zarar veren kimseler şeklinde olmuştur. Atatürk heykellerine zarar verilmesi karikatürler eşliğinde şiddetle eleştirilmiştir.

Ayrıca İslam’ın yanlış anlaşıldığını düşünen *Akbaba* tarafından çarşaf da açık saçıklık kadar eleştirilirken, yukarıda verilen Resim 3.4’te görüldüğü üzere *Akbaba* için ideal Türk kadının giyim kuşamında referans Erken Cumhuriyet devrindeki kılık kıyafet inkılabı olmuştur. Aynı durum erkeklerin giyim kuşamı ve dini anlayışlar için de geçerlidir.

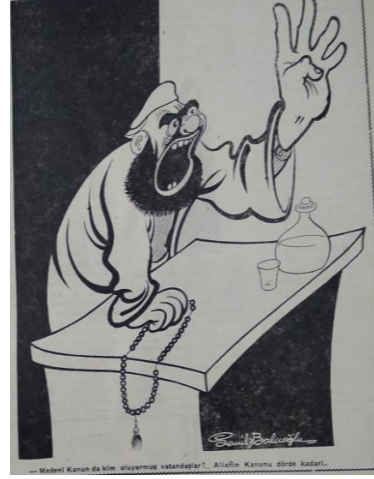
Tarikatları da oldukça eleştiren *Akbaba*’nın okları en çok Ticaniliği⁵⁷ hedef almıştır. 1960’lı yıllara gelindiğinde ise Said-i Nursi’nin çıktığı yurt gezilerinin eleştirildiği görülmüştür.

⁵⁶ Ortaç, “Avare!”, *Akbaba*, 19 Mayıs 1955, S. 166, s. 3.

⁵⁷ 1801 yılında Fas’ta El-Ticani adında biri tarafından ortaya atılan Ticanilik, 1930’lu yıllarda Türkiye’ye sıçramış, CHP iktidarının son yıllarında ve 1950’li yıllarda Atatürk heykellerine saldırılarıyla bilinir hale gelmiştir. (İlhami Soysal, “Mezhepler-Tarikatlar”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.5. İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1364-1374.)

Resim 3.6: 20 Mart 1952, Sayı 1.

Resim 3.7: 5 Mayıs 1952, Sayı 7.

Sonuç

Milletvekilliği yıllarında yıllardır desteğini esirgemediği partisi CHP'den küskün olarak ayrılan Ortaç ve ortağı Orhon bu yeni dönemde yeni bir umutla iktidarın yeni sahibi Demokrat Partiyi destekleyen bir yayın politikasıyla yola çıkmıştır. DP iktidarının ilk yıllarında basına vermiş olduğu maddi ve manevi destekten faydalanan *Akbaba*, ilerleyen yıllarda hükümetten gördüğü bu destekler dolayısıyla bir mizah dergisinden beklenen muhalefeti göstermediği şeklinde eleştirilirken, Yusuf Ziya Ortaç da 1960 darbesinden sonra örtülü ödenekte aldığı yardımlar sebebiyle yargılanmıştır. Ancak 1952-1960 yılları arasında *Akbaba*'nın yayın politikasına bakıldığında bu eleştirilerin bir miktar fazla olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim 1952'de yeni dönemin ilk sayısında geçmiş tecrübelerinden edindiği ders ile tarafsız bir yol tutma gayretinde olacağını söyleyen *Akbaba*, nispeten bu ölçüyü tutturmuştur.

1952-55 yılları arasında hükümetin ve ülkenin içinde bulunduğu koşullarda *Akbaba*, iktidarı desteklerken muhalefete karşı bir tavır almıştır. Derginin bu politik çizgisinde yeni hükümetin demokratik, liberal, özgürlükçü söylem ve politikaları, ekonomideki iyiye gidiş söz konusu devlet yardımları kadar önemli iken bu pozitif ortamda iktidara saldıran muhalefetin ve yayın organlarının hırçınlığı da önemli bir etken olarak göze çarpar.

1954 seçimlerinden sonra DP iktidarının ilk günkü çizgisinden uzaklaşmaya başlaması, basın yayın organlarını ve gazetecileri sindirme politikaları ve ekonomide hissedilir hale gelen kötü gidiş *Akbaba*'nın hükümete verdiği desteği de değiştirmiştir. Siyasette artan gerilim, devletin otoriter bir çizgiye doğru ilerlemesi, İsmet İnönü'nün yurt gezileri esnasında yaşanan taşkınlıklar, öğrenci olayları derken *Akbaba*, hükümete karşı yanlış olarak gördüklerini dile getirmeye başlamış, bir bakıma muhalefete yaklaşmıştır. Bu noktada önemli bir husus yaşanan kötüye gidişin sorumlusu olarak yalnız Başbakan Menderes'in görülmeşiştir. Yusuf Ziya Ortaç, Menderes'e hitaben yazdığı açık mektuplarla Başbakanın çevresindekiler tarafından yanlış yönlendirildiği düşüncesini dile getirmiştir. Ancak 27 Mayıs darbesinden sonra *Akbaba* sayfaları da DP iktidarına, Cumhurbaşkanı Bayar'a karşı tavrı daha da değişmiş belki de geçmiş sekiz yıl boyunca söyleyemediklerinin etkisiyle bir saldırı hamlesi söz konusu olmuştur. Darbe adeta bir bayram olarak karşılanmıştır.

Siyasi bir mizah gazetesi olarak kendini tanımlayan *Akbaba*'da yalnızca siyasi gelişmelere yer verilmemiş Türkiye ve dünya için önemli ekonomik ve toplumsal gelişmelerin yaşandığı 1950'li yılların sosyoekonomik perspektifi de sayfalarda

resmedilmiştir. Ekonomide, kültürde, sanatta, gündelik hayatın her anında hissedilen Amerikan etkisi, köyden kente göçle gelen hızlı şehirleşmenin olumsuz sonuçları, DP iktidarında dini hayatta yaşanan görece serbestlik ve tekrar faaliyet göstermeye başlayan tarikatlar de *Akbaba*'nın sayfalarında kendisine yer bulmuştur.

Nihayet, 1952-1960 yılları arasında aralıksız yayın faaliyetini sürdüren *Akbaba*, siyasi, ekonomik, sosyokültürel alana dair içerikleriyle, sayfalarında verdiği enstantanelerle Türkiye'nin değişim yılları olan on yıllık Demokrat Parti dönemini daha yakından ve farklı bir gözle inceleyebilme imkânı sunmuştur.

Kaynaklar

I. Resmi Yayınlar

TBMM Tutanak Dergisi, B:5 2.6.1950 O:2, s.124.

II. Süreli Yayınlar

Akbaba

III. Kitap

EROĞUL, C., *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2014.

KARPAT, K., *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

TEKELİ, İ., *Modernizm Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009.

TOPUZ, H., *100 Soruda Türk Basını*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.

ZÜRCHER, E. J., *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

IV. Makale

ALKAN, M. Ö., "Soğuk Savaş'ın Toplumsal, Kültürel ve Günlük Hayatı İnşa Edilirken...", *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, (haz. Mete Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 591-617.

BAYTAL, Y., "Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 40, Kasım 2007, s. 545-567.

BORATAV, K., "İktisat Tarihi (1908-1980)", *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Yayın Yönetmeni Sina Akşin, Cem Yayınevi, t.y., s.265-353.

BULUT, S., "Milli Koruma Kanunu Çerçevesinde Türkiye'de Kira Denetimi Meselesi (1940-1960)", *Belgi Dergisi*, C.2, S.20, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2020/II, s. 2627-2656.

İNAN, S., "Sakit' İnönü –Muhalefette İsmet İnönü", *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, (haz. Mete Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.249-265.

KAYIŞ, Y., “Akbaba Dergisi Sahibi ve Başyazarı Y. Ziya Ortaç’ın Adnan Menderes’e Mektupları Üzerine”, *Gül Diken Mizah Kültürü Dergisi*, Güz 2006, S. 37, s.27-59.

KOCA, B., “Ellili Yıllarda Merkez Sağ: Demokrat Parti’nin Özgürlük ve İstismar Arasındaki Dini Politikaları”, *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, (haz. Mete Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 293-319.

ÖNDER, D., “Demokrat Parti Döneminde Tutuklu Gazeteciler Sorunu”, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, Autumn I 2018, ss. 435-446.

ÖZCAN, F. C., “Ellili Yıllarda Türkiye Ekonomisi”, *Türkiye’nin 1950’li Yılları*, (haz. Mete Kaan Kaynar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 39-67.

SOYSAL, İ., “Mezhepler-Tarikatlar”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.5. İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.1364-1374.

TURA, Y., “Cumhuriyet Döneminde Türk Musikisi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C. 6, İstanbul, 1983, s.1510-1516.

V. Tez

TOKALAK, Ç. Y., “Akbaba Gazetesinin İnkılaplara Bakış Açısı (1922-1939)”, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, , 2012.